
Профілактика та проти́дія булінгу

Посібник для шкільного середовища

ВЕРЕСЕНЬ 2009 РОКУ

Оформлення:

*Науково-дослідний інститут дитячої психології та патопсихології у співпраці з
Національним інститутом освіти та молоді (НІОіМ)*

ВСТУП

Булінг (цькування) відбувається більш-менш на початкових етапах майже в кожній школі та шкільному закладі. На відміну від інших видів небажаної поведінки, з якими ми стикаємося в шкільному середовищі, булінг є особливо ризикованим, оскільки він часто залишається прихованим протягом тривалого часу. І водночас навіть при відносно низькій інтенсивності булінгу його жертви можуть зазнавати серйозних психологічних травм з віддаленими наслідками. Тому важливо, щоб педагогічний та непедагогічний персонал знали, як запобігати, розпізнавати та боротися з початковими стадіями булінгу.

На початку ми хотіли б нагадати вам, що інструкцією для шкіл та шкільних закладів є **Директива № 36/2018 про запобігання та протидію булінгу над дітьми та учнями у школах та шкільних закладах**, видана Міністерством освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки. Незважаючи на вищезазначену законодавчу базу, шкільна практика показує, що існує постійна потреба в інформації, яка привертає увагу до булінгу як такого.

Поданий фаховий матеріал має слугувати інструкцією щодо принципів профілактики та втручання та конкретних процедур у сфері булінгу для працівників шкіл та шкільних закладів. Він надає огляд варіантів запобігання булінгу, а також висвітлює принципи термінового та довгострокового втручання. Документ необхідно адаптувати до конкретних умов школи, наприклад, технічних та організаційних, спрямованості школи, різноманітності дітей, учнів та студентів (далі - «учень») тощо. Компетентними діяти у питаннях запобігання та вирішення булінгу в шкільному середовищі вважаються: керівництво школи, педагогічні та непедагогічні працівники (далі - «ПП» та «НП»), які також можуть виступати шкільною командою підтримки (далі - «ШКП»), консультаційно-профілактичними закладами (далі - «КПЗ») тощо.

Для цілей цього матеріалу **булінг** загалом розуміється як умисні повторювані дії з наявністю психологічного, фізичного та/або соціального переважання агресора. При більш детальному визначенні можна говорити про те, що:

Булінг- це поведінка, коли один або кілька учнів навмисно і неодноразово завдають шкоди обраному учню або групі учнів, роблять або говорять щось неприємне для нього, і учень не в змозі або з різних причин не може захистити себе. Намір полягає в тому, щоб залякати, заподіяти шкоду, завдати шкоди, отримати або утвердити владу. **У прямій формі** включає фізичні напади у вигляді побиття, шантажу, пошкодження речей, а також лайки, наклепи, погрози або приниження. **У непрямій формі** вона проявляється як **демонстративне нехтування та ігнорування** (в даному випадку необхідно **ретельно обміркувати, чи є це булінг, чи це прояв недорозвинутих соціальних почуттів** учнів). Він також може набувати форми електронного булінгу (кібербулінгу). Істотною ознакою булінгу є **приховування та недоступність**. Більшість жертв булінгу, як і свідки, намагаються якомога довше тримати ситуацію в таємниці, бояться (не хочуть) комусь довіряти або повідомляти про це.

Що не вважається булінгом - разова (не повторювана, тривала і прихована) агресія, конфлікт, де учасники приблизно однаково сильні і жертва в змозі/може захиститися.

Профілактика булінгу

Профілактика в контексті цього матеріалу може сприйматися на двох рівнях. У **широкому сенсі, профілактика** - це комплекс системних заходів, які усувають виникнення булінгу або уповільнюють його розвиток. Профілактичні системні заходи також дають можливість виявляти ознаки булінгу на початкових етапах, що виявляється вирішальним у його усуненні. Приклади профілактики на більш широкому рівні включають моніторинг віддалених частин школи, інфраструктури допомоги, усунення педагогічних «шкідливих звичок», наприклад, іронії, тілесних покарань, сексуальних алюзій тощо. Під **профілактикою на більш вузькому рівні** розуміється здійснення профілактичних кроків – заходів, програм, модулів та інших форм, які спеціально спрямовані на питання булінгу.

Мал. 1 Відділ профілактики

Ширша профілактика:

- *Визначення та моніторинг критичних точок* – моніторинг зон, де ймовірно очікується булінг (віддалені місця, коридори, роздягальні, їдальня, туалет тощо).
- *Усвідомлення гальм та прискорювачів булінгу* – обмеження дій, які підтримують булінг (непотрібна конкуренція між класами, представлення «культу ста відсотків», успіх одного презентується як невдача інших, несправедлива оцінка, непропорційні санкції тощо) та підтримка дій, спрямованих на мінімізацію виникнення булінгу (наявність людей, яким учень може довіритись, вчителів, зацікавлених у потребах учнів, нагляд та камери в критичних приміщеннях школи тощо).
- *Управління ризиковими ситуаціями* – виявлення та опрацювання ризикованих ситуацій, які можуть створити простір для булінгу (новий учень у колективі, наявність учнів зі значною «інакшістю» у групі, учні-жертви насилля, випадки позитивної дискримінації, виявлене вживання психоактивних речовин, включаючи алкоголь тощо).
- *Моніторинг соціального клімату* – регулярний простий моніторинг почуттів та потреб учнів у школі, виявлення природних авторитетів та реляційних осіб, яким учні природно довіряють (соціометрія, опитування на початку та протягом навчального року, неформальні відвідування

класів, шкільний ранковий фільтр, ранкові кола тощо).

- *Наявність інформаційної інфраструктури* – проста та прозора інформаційна кампанія щодо процедур «що робити, якщо...», з контактами з особами, які надають допомогу в школі, в громаді, у віртуальному просторі (телефонний та електронний зв'язок з ПП школи, ПП закладу КПЗ або іншими установами, що надають консультаційні послуги та послуги з втручання в кризові ситуації, телефони довіри тощо).
- *Логістика отримання скарг* (довірча поштова скринька, електронна пошта, чат, контактні особи тощо).
- *Створення мережі суб'єктів співпраці* (установи, що надають консультаційні послуги, особи, які відповідають за профілактику, координатор захисту дітей від насильства тощо).

Приклад з практики НП, який ілюструє можливу процедуру виявлення ризикованих ситуацій в рамках ширшої профілактики:

Учень приходить до школи в середині навчального року, який переїхав до бабусі та дідуса, тому що його власні батьки не хотіли піклуватися про нього. Ця ситуація поки що не пов'язана з булінгом, але ПП школи може виявити деякі ризики у вигляді можливих тригерів та труднощів учня, який перебуває у складній життєвій ситуації.

На основі цієї інформації можна сформулювати наступні припущення, обґрунтованість яких потребує перевірки:

- Учень буде інтегрований в новий колектив. Якщо йому це не вдаватиметься, він може спробувати завоювати своє позицію в колективі різними діями (наприклад, «купити» свою позицію в групі «послугами для інших», проявити сміливість тощо).
- Учень повністю змінив оточення, він знаходиться там, де не хотів бути і, можливо, навіть з кимось, з ким не хоче бути. Цілком можливо, що він не матиме сприятливе середовище і буде прагнути привернути увагу вищезазначеним чином.
- Учень може бути травмований цією ситуацією, тому доведеться працювати і з цим фактом.

У разі подібної ситуації метою втручання працівників школи буде підтримка включення учня до колективу та громади школи. Важливо забезпечити, щоб через ризиковий контекст, в якому він знаходиться, він не став жертвою знущань, аутсайдером, а й агресором у спробі завоювати увагу та позицію.

Для визначення обсягу заходів по відношенню до учня добре з'ясувати:

- як він любить проводити вільний час
- які його сильні сторони
- наскільки він потребує допомоги
- хто його родичі тощо.

У цій або подібній ситуації можна використовувати, наприклад, таку процедуру:

- Кожному новоприйнятому учню в перший день школи буде призначено двох дитячих екскурсоводів з класу, які проведуть його по приміщенню школи (покажуть йому класні кімнати, їдальню, роздягальні тощо) та коротко пояснять роботу школи.
- Класний керівник та НП/обраний член ШКП проводять заходи (відкрите інтерв'ю,

консультації, проєктивні методи тощо) після занять з учнем, спрямовані на знайомство один з одним, формулювання очікувань та створення безпечного та привітного середовища.

- За короткий час класний керівник організує ознайомчу діяльність всього класного колективу з новим учнем, орієнтуючись переважно на позитивні якості та улюблені дії учнів у класі – це створить спільний досвід серед учнів, на який згодом можна буде спиратися.
- Класний керівник запросить однокласників, які викладають у класі, включити групові заняття та заходи в класі протягом наступних днів та тижнів, якщо це можливо, щоб новий учень міг спробувати співпрацю з кількома однокласниками та створити основу для взаємного спілкування.
- Класний керівник та НП/обраний член ШКП інформують учня про можливості підтримки та допомоги та ознайомлюють його з дорадчою інфраструктурою школи.
- Класний керівник у співпраці з НП/ШКП контролює та оцінює процес інтеграції учня в колектив через регулярні проміжки часу (через тиждень, два тижні та місяць).

Вужча профілактика

Для НП/ШКП в рамках профілактики булінгу рекомендується впроваджувати постійні профілактичні заходи з групами учнів, спрямовані на запобігання виникненню насильства, а також на інформування працівників та учнів про сприйняття насильства. Обсяг координації та здійснення профілактичних заходів залежить від декількох факторів, наприклад, чи виконує НП їх самостійно або працює в команді (наприклад, у співпраці з класним керівником, педагогічним асистентом або колегою з ШКП), чи виступає вона також координатором профілактики чи ні. Профілактика повинна бути систематичною та загалом спрямованою на всі класи школи та більш інтенсивно на ті, де відбувся булінг або є ознаки того, що він там може виникнути. Групи з більш високим ризиком в цьому контексті включають, наприклад, ті, в яких є великі відмінності в рівні успішності в школі, досягнутому учнями, групи з дітьми з поведінковими відхиленнями (наприклад, СДУГ, РАС тощо). Це також колективи, в яких є ворожі неформальні групи, улюблені діти, маніпулятивні учні тощо. Це також може бути клас обдарованих учнів або клас з більшою кількістю дітей, що змагаються за перше місце. При здійсненні систематичних профілактичних заходів можна співпрацювати з НП КПЗ, з колегами з організацій, що надають консультативні послуги та послуги з втручання в кризові ситуації, а також з працівниками поліції (лекції або дискусії на вибрані теми), щоб профілактичні заходи мали свою послідовність, безперервність та відповідали потребам класу, де вони реалізуються.

Основним обов'язком педагогів є профілактика

Під профілактикою булінгу в школі мається на увазі **створення та застосування умов для загального захисту учнів від булінгу з боку однокласників/інших учнів, тобто профілактика та своєчасне усунення проявів (початків) булінгу.**

Основні принципи

1. Керівництво школи та педагоги враховують той факт, що булінг може мати серйозні наслідки довгострокового характеру та часто довічні наслідки для психічного та фізичного здоров'я їхніх учнів – жертв. Тому вони **не недооцінюють і не применшують ризик булінгу**, визнаючи, що булінг можуть відбуватися навіть **у власній школі/класі**.
2. Школа має функціональну, конкретну та чітко сформульовану **стратегію профілактики школи, яка діє для всіх без винятку**. Рекомендований зміст: шкільна філософія щодо безпеки;

перелік неприйнятної поведінки та дій; процедура боротьби з ризиком або випадком булінгу (що робити, якщо вони дізнаються про булінг) - **інструкції для вчителів, учнів та батьків із зазначенням конкретних варіантів**, щоб також повідомити про початки булінгу (при збереженні конфіденційності); контакти з відповідальними особами, групою впровадження в школі. Учні також беруть участь у його створенні відповідно до їх віку. Всі (вся шкільна спільнота, включаючи батьків) знайомі з її призначенням та змістом.

3. **Педагоги цілеспрямовано слідкують** (спостерігають) за учнями в класі та поза ним (наприклад, під час перерв, шкільних заходів...) - їхні **прояви, взаємодії та, зокрема, зміни в поведінці**. Вони чутливі до причин зміни поведінки учня або небажаної/ризикованої поведінки (індивідуальне інтерв'ю...).
4. **Під час навчання, і особливо на виховних/класних годинах**, вони дають простір для **формування соціальних навичок учнів**: дають простір/запитують їхню думку, приймають або конструктивно реагують на різні думки - тут важливо вислухати і спробувати зрозуміти причину іншої (суперечливої) думки, обговорити з ними вирішення (їх) проблем... Як відомо, зазвичай до булінгу причетні 3 сторони - потерпілий, агресор та свідки/інші учні в класі. У зв'язку з цим найефективніше, коли захід орієнтований переважно на спостережливу (мовчазну) групу. Важливо змінювати, **підвищувати чутливість та емпатію** класу до цієї теми, наприклад, щодо наслідків (іноді довічних) булінгу для жертви та одночасно щодо відповідальності інших - знайти в собі сили протистояти агресору, а не маніпулювати ним.
5. У разі виявленої/з'ясованої агресивної або небажаної поведінки вчитель спочатку **оцінює/визначає**, про який **тип поведінки** йде мова - необхідно **відрізнити «звичайну» агресію, конфлікт від булінгу** (при оцінці проявів насильства він завжди виявляє/оцінює, **чи присутні ознаки булінгу**, наприклад, самоефективність агресії, непропорційність сил, повторення, намір заподіяти шкоду, безпорадність потерпілого

В рамках більш тісної профілактики необхідно також запобігати так званому **феномену «bystanders»** (український еквівалент – ефект стороннього). Його суть полягає в тому, що якщо в поточному інциденті присутні свідки, то вони не надають допомогу потерпілому, не реагують на те, що відбувається. Тоді потерпілий може відчувати, що якщо ніхто не втручається, всім байдуже до того, що з ним відбувається, або всі погоджуються з агресією проти нього. Однак справжньою причиною їх бездіяльності може бути страх помсти, страх стати жертвою знущань або негативних соціальних наслідків. Це також може бути так звана розділена відповідальність у групі, коли індивіди не діють, тому що чекають реакції інших, думають, чи втручатися тощо. Необхідно підготувати учнів до можливості стати свідками булінгу, інформувати їх про способи надання допомоги потерпілому (захист потерпілого, виклик дорослого, опис перебігу події, зупинка агресора тощо) та навести їх до прояву ініціативи, незважаючи на тиск групи.

У термінології булінгу використовуються такі терміни, як негайне втручання, невідкладні заходи, негайна реакція тощо, вони використовуються для позначення негайного втручання у разі булінгу або підозри на булінг. Це сукупність кроків, що ведуть до захисту потерпілого, обмеження дій агресора та отримання відповідної інформації про інцидент, а також до інформування законних представників та виконання зобов'язання щодо повідомлення. Однак необхідно не забувати про заходи довгострокового характеру, безперервно працюючи з потерпілим, агресором, а також колективом, в якому сталося знущання.

Негайне втручання

Негайне втручання здійснюється в ситуації, коли ПП, НП/ШКП свідчить або володіє інформацією про триваючий булінг, або про булінг, який відбувся в попередньому періоді і його наслідки все ще

очевидні у жертви або в колективі. Всі дорослі, які є свідками або знають про ситуацію, зобов'язані повідомити про інцидент.

Вирішуючи, як впоратися з ситуацією, може бути корисно відповісти на наступні основні питання:

- Чи відчуває жертва негайну загрозу?
- Чи перебуває агресор у контакті та в межах досяжності жертви?
- Чи є ситуація одноразовою атакою або булінгом?
- Хто або що дозволить нам отримати детальну інформацію?

Як тільки в школі забезпечено захист жертви та зведено до мінімуму можливий вплив агресора на жертву та свідків, починає працювати **група втручання**.

За збір групи втручання відповідає керівництво школи або особа уповноважена керівництвом.

Вона повинна складатися з працівників школи, які найбільше знають про випадок (представник керівництва школи, НП, класний керівник тощо). Група втручання розробляє та забезпечує професійну процедуру для вирішення. Роль НП у цій команді полягає головним чином у професійному веденні випадку, координації кроків, з повагою до жертви, агресора, колективу та у мережевій співпраці з іншими установами та експертами. Керівництво школи допомагає в організаційних питаннях і гарантує, що компетенції школи не перевищуються при вирішенні справи.

Рис. 2 Склад групи втручання

Роль членів групи втручання також полягає в забезпеченні:

- збору інформації про інцидент,
- спілкування з жертвою, агресором та свідками,
- прийняття рішення про негайні заходи щодо агресора, жертви, свідків та інших осіб,
- інформування законних представників жертви, агресора та інших зацікавлених осіб,
- аналіз обов'язку звітування перед поліцією та органом соціально-правового захисту дітей та соціальної опіки (далі – «SPODaSK»):
 - *ТАК - поліції та «SPODaSK», якщо є підозра, що вчинено злочин чи правопорушення (незалежно від віку),*
 - *ТАК – орган «SPODaSK», якщо агресор або жертва перебуває на його піклуванні,*
 - *ТАК – орган «SPODaSK», якщо необхідно працювати мультидисциплінарно з жертвою або агресором із залученням більш широкого кола експертів,*
- здійснення заходів щодо запобігання впливу на заяви жертви, агресора та свідків,

- визначення обсягу та впливу актуального випадку булінгу серед учнів шкільного колективу чи громади,
- уникнення виникнення вторинної віктимізації жертви – уникнення повторної вимоги опису події, публікації подробиць про справу, висвітлення в ЗМІ, захисту жертви тощо.

Завдання групи втручання полягає в отриманні всієї наявної відповідної інформації, щоб мати можливість реагувати та вирішувати ситуацію. При цьому, особливо у випадку більш серйозних форм булінгу, створюється інформаційна база для поліції або органу «SPODaSK». Ключовим є усвідомлення того, що метою є не проведення розслідування, а насамперед захист жертви.

Маючи справу з булінгом та спілкуючись з законними представниками, члени групи втручання повинні усвідомлювати той факт, що обставини справи можуть відрізнятися від того, якими вони здаються на перший погляд. Часто людина, яка займається булінгом, має лише інформацію, вирвану з контексту. Тому рекомендується:

- Вважати жертву жертвою, незважаючи на можливі сумніви, поки не буде доведено протилежне.
- Називати ситуацію інцидентом або синонімом цього слова, якщо не буде доведено, що це булінг. Навмисні повторні дії з наявним психологічним, фізичним та/або соціальним переважанням агресора вважаються булінгом.
- Називати агресора учасником інциденту. Його можна назвати агресором лише тоді, коли зрозуміло, що він дійсно агресор.
- Цікавитися фактами, ідентифікувати конкретні ознаки булінгу, з'ясувати, яка історія взаємовідносин між усіма учасниками. Пам'ятайте про можливе спотворення свідчень з точки зору симпатій свідків до агресора або жертви.
- Залиште достатньо часу, щоб з'ясувати обсяг, факти та контекст інциденту, не дайте керівництву школи, законним представникам та команді підштовхнути вас до швидких висновків та неефективних рішень.

Щоб доповнити та допомогти більш ефективному вирішенню, ми перерахуємо найпоширеніші помилки при розслідуванні булінгу:

- Немає різниці між початковим та розвиненим булінгом.
- У деяких видах розвинутого булінгу вчитель захищає ініціатора агресії, особливо коли агресор здається безпроблемним і хорошим учнем, і таким чином може перешкодити об'єктивному обстеженню.
- Вплив або недиференційованість показань неправдивих свідків.

- Недостатня робота з членами групи/класу, які можуть боятися або не бажати свідчити (оскільки вони можуть розуміти це як «доноси»).

Рис. 3 Гостре втручання

Малюнок 3 описує процес втручання, коли повідомлено про випадок булінгу. Слід зазначити, що всі вищезазначені варіанти профілактики та втручання у боротьбі з булінгом, як правило, не повинні слідувати один одному на практиці, але вони можуть перекриватися або відбуватися паралельно. Наприклад, у ситуації, коли булінг виявляється в процесі профілактики в школі, також потрібна активна реакція, і водночас необхідно створити умови для тривалого втручання.

Довгострокове втручання

Довгострокове втручання вимагає мультидисциплінарного підходу в роботі як з жертвою, так і з агресором. **Стосовно жертви** йдеться про посередництво допомоги в плані набуття механізмів подолання та опрацювання можливої травми, набуття соціальних навичок, що усувають повторення булінгу з боку того самого агресора чи інших агресорів. **Агресору** потрібна допомога в оволодінні механізмами управління емоціями, або провітрюванні їх у соціально бажаний спосіб, щоб запобігти повторним знущанням. На практиці є випадки, коли школяр, якого знущалися в минулому, або який досі є жертвою булінгу, психологічного насильства, фізичного насильства чи сексуального насильства, сам стає агресором. Іншим прикладом можуть бути дії учня, якого агресор змусив знущатися над іншим учнем. Слід пам'ятати, що в контексті булінгу одна і та ж особа може перебувати в положенні як жертви, так і агресора, ці ролі не завжди можуть бути строго розділені.

По відношенню як до агресора, так і до жертви важливо ретельно оцінювати зміст та обсяг

професійних втручань. При наданні допомоги необхідно залучити їх до цього процесу, запропонувати їм вибір (психологічне втручання, терапії, регулярного контакту тощо), і водночас сприймають природну схильність до заперечення потреби в допомозі (робота з можливим опором, нездатність приймати допомогу тощо). У обґрунтованих випадках необхідно впроваджувати формальні заходи (зменшення відмітки від поведінки, скарги до органу «SPODaSK», заходи у вихованні тощо).

В рамках довгострокового втручання **також необхідно працювати з колективом**, в якому відбувся булінг. Якщо така поведінка вже мала місце, це може свідчити про підвищену толерантність учнів до насильства, спотворене сприйняття насильства як у потерпілого, так і у агресора, обмежену здатність класного колективу оцінювати тяжкість ситуації, тенденцію до полегшення ситуації та розглядати інцидент як розвагу (наприклад, учні не можуть оцінити, що коли потерпілий терпить поведінку агресора та не реагує на неї, не скаржиться та не посміхається, це може бути захисним механізмом та не означає, що така поведінка є нормальною). Тому в колективі необхідно:

- здійснювати профілактику, як у середовищі, в якому вже відбулася ризикована поведінка,
- допомогти агресору та жертві функціонально реінтегруватися в колектив,
- посилити моніторинг соціального клімату,
- робота з груповою динамікою (сприяння позитивним стосункам у класі, аналіз негативних впливів тощо),
- розмірковувати над справою з метою впорядкування профілактичних заходів у майбутньому тощо.

Кібербулінг

Кібербулінг базується на тих же принципах, що і булінг, але використовує механізми та інструменти, які пропонує віртуальний простір (він не обмежується простором школи, атаки можуть прийти в будь-який час, контент поширюється дуже швидко, агресор може бути анонімним, не бачить реакції жертви, що може призвести до більш серйозних агресивних проявів тощо). Це може відбуватися виключно у віртуальному середовищі, але може поєднуватися з булінгом у реальному шкільному середовищі. Тому ці форми іноді неможливо строго відокремити.

Запобігання кібербулінгу на більш широкому рівні реалізується аналогічно булінгу, але поширюється на профілактичні заходи у віртуальному просторі:

- моніторинг групової динаміки в неформальних шкільних групах, створених в інтернеті та соціальних мережах
- управління цифровими шкільними пристроями, які вилучають можливості входу в чужий профіль (заборона збереження даних входу на шкільних ПК, планшетах тощо),
- встановлення чітких правил використання цифрових пристроїв у школі з точки зору зберігання даних (фотозйомка, аудіо, відеозапис, недозволений «стрімінг» тощо);
- включення запобігання кібербулінгу та подальшого втручання до шкільного кодексу,
- створення мережі контактів з експертами, які можуть швидко та ефективно втручатися у випадку кібербулінгу (експерти, які знають принципи віртуальних мереж, повідомляють про проблеми тощо),
- забезпечення освіти ПП та НП для роботи в онлайн-просторі, включаючи роботу з конкретними платформами.

У більш вузькому рівні профілактики мова йде головним чином про зосередження уваги на:

- збереження та захист конфіденційності,
- набуття критичного мислення та вміння оцінювати інформацію, в контексті «правди», повноти, об'єктивності тощо,
- оволодіння вмінням аналізувати причини та прогнозувати наслідки,
- знання принципів функціонування соціальних мереж та повідомлення про невідповідний контент,
- процедури студентів, коли вони стикаються з неприйнятним змістом,
- відпрацювання прийомів відторгнення, переривання контакту, блокування користувача,
- знання правил безпечного Інтернету тощо.

У рамках більш вузького рівня профілактики особливу увагу слід приділити психологічним, іноді незворотним наслідкам кібербулінгу як для жертви, так і для агресора. Важливо також інформувати про наслідки вчинення злочинної діяльності. Бажано уникати залякування. Ефективним є використання тематичних досліджень, анонімного досвіду розслідувань у профілактичній діяльності.

Негайне втручання

Негайне втручання базується на тих же принципах, що і у випадку негайного знущання, оскільки часто це поєднання булінгу у віртуальному просторі та в реальному шкільному середовищі. Перед самим втручанням необхідно уточнити, чи підпадає розв'язання випадку булінгу у віртуальному просторі під компетенцію школи.

Відповіді на наведені нижче запитання допоможуть:

- Жертва чи агресор є учнем школи?
- Чи пов'язаний мотив кібербулінгу зі шкільним або класним життям?
- Чи впливає випадок кібербулінгу на учня, вчителя чи групу учнів школи?

У випадку, якщо на будь-яке з цих питань буде надано позитивну відповідь, школа отримує мандат та зобов'язання вирішувати цю ситуацію також у зв'язку із загальним зобов'язанням щодо звітності, визначеним у §7 Закону № 305/2005 Зб.З. про соціальний та правовий захист дітей та соціальне опікунство зі змінами.

Гостре втручання в кібербулінг вимагає:

- захистити жертву у віртуальному просторі (наприклад, видалити профіль у соціальній мережі, заблокувати агресора тощо),
- перешкоджати агресору продовжувати кібербулінг або дозволяти атакам досягати жертви,
- забезпечити інформацію про випадок, записати цифрові сліди (скрін повідомлень, записи голосових повідомлень, відео тощо)
- отримати контакти для людей, які можуть надати додаткову інформацію про випадок тощо.

Навіть у випадку кібербулінгу справа вирішується групою втручання, членом якої обов'язково є також людина, яка розуміє принципи функціонування віртуального середовища.

На рівні довгострокового втручання процедура ідентична процедурі боротьби з негайним знущанням, оскільки також є переважно психологічним та організаційним вирішенням наслідків.

Співпраця між школою та консультаційно-профілактичними закладами «КПЗ»

Відправною точкою для здійснення будь-якої профілактичної діяльності в шкільному середовищі є моніторинг соціального клімату школи/індивідуальних класів, виявлення потреб, взаємовідносин між особами шкільної спільноти на різних рівнях (учні, учні та вчителі тощо), моніторинг ризикованої поведінки тощо. Профілактична діяльність у сфері булінгу/кібербулінгу є одним з декількох напрямків співпраці школи та відповідного закладу КПЗ. Це методична підтримка КПЗ для шкіл ПП, НП/ШКП та його співпраця у впровадженні заходів та програм вибіркової та показаної профілактики. Вигідно налагодити співпрацю вже у створенні плану профілактичної діяльності школи на даний навчальний рік (спільне визначення тем, розробка конкретних профілактичних процедур у співпраці з НП КПЗ, у разі довгострокових профілактичних програм, їх включення до шкільної освітньої програми тощо). Співпраця може бути ініційована обома суб'єктами. За взаємною згодою школа вибирає заходи або комплексні програми з профілактики булінгу з листа пропозиції закладу. При проведенні профілактичних заходів тривалого характеру необхідно забезпечити інформовану згоду законних представників учнів, якщо інше процесуально не захоплено школою.

Школа також може зв'язатися з КПЗ у разі поточного інциденту, коли є підозра, що відбувається булінг. Завдання НП закладу - методично підтримувати ПП та НП, які входять до групи втручання або можуть брати активну участь у її діяльності в різному ступені (ділиться власним професійним досвідом боротьби з булінгом, пропонує конкретні заходи у роботі з потерпілим, агресором, свідками, групою класу тощо). Співпраця з закладом також підходить для налаштування та впровадження довгострокових заходів втручання.

Рекомендовані процедури та джерела інформації:

Відповідне законодавство

Директива № 36/2018 щодо профілактики та протидії булінгу над дітьми та учнями в школах та шкільних закладах: www.minedu.sk/data/att/16073.pdf

Пріоритети, рекомендації

- Моніторинг та виявлення негативних явищ у поведінці учнів та симптомів булінгу використання різноманітних діагностичних засобів; виявлення джерел ризикової поведінки та соціально-патологічних явищ та застосування ефективних засобів їх усунення. Негайно інформувати законних представників учнів про виникнення проблемного явища в поведінці учня або погіршення його оцінок.
- Підвищити обізнаність учнів про кримінальну відповідальність за прояви булінгу або іншої ризикованої поведінки, а для ПП та НП - про їхню обізнаність про кримінальну відповідальність у разі невиконання вимог Директиви.
- Співпрацювати з консультативно-профілактичним закладом щодо програм запобігання булінгу та скласти звіт про вирішення булінгу відповідно до Директиви № 36/2018 та організувати профілактичні заходи у цій сфері.
- При здійсненні профілактичних заходів рекомендуємо консультативним закладам дотримуватися [Стандарту процесу «Профілактика»](https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2020/12/Prevencia.pdf) <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2020/12/Prevencia.pdf>
- Приділяти підвищену увагу побудові позитивного клімату в класі для запобігання булінгу та іншої ризикованої поведінки учнів

Методичні та допоміжні матеріали

Як педагогічні, так і непедагогічні працівники знайдуть у цих вибраних **вебінарах** VÚDPaP інформацію про булінг та кібербулінг та в контексті впровадження універсальних та вибіркового вебінарів з профілактики, які можуть бути корисними на практиці при роботі з класом, групою:

Булінг та кібербулінг у школах та варіанти профілактики, втручання
<https://vudpap.sk/webinar-79-sikanovanie-prevencia-a-intervencia-z-pohladu-skolskeho-support-tim/>

Робота з класом

- [Вирішення кризової ситуації – робота з учнями, з класом](#)
- [Консультативне/громадське коло та безпека в класі](#)
- [Мова ненависті в Інтернеті для педагогічних та непедагогічних працівників та батьків](#)
- [Інновація – «Друзі Zippu»](#)
- [Робота з групою в онлайн-просторі](#)
- [Групова динаміка та можливості її використання в онлайн-просторі](#)
- Соціальні відносини в класі – що я можу про них знати? [I.](#) | [II.](#)

- [Ризикована поведінка учнів у школі та що з цим робити?](#)
- [Як навчити дітей у дитячому садку використовувати здорові форми подолання стресових ситуацій](#)
- [Розвиток стійкості для запобігання булінгу та радикалізації молоді](#)
- <https://www.statpedu.sk/sk/publikacna-cinnost/metodiky/>

Подкасти VÚDRaP Експертно про слово та Вголос про дітей, які присвячені проблемній або ризикованій поведінці, включаючи булінг) і можуть бути корисними для ПП, НП, щоб орієнтуватися в цьому питанні та в можливостях профілактики або втручання.

- [Проблемна поведінка учнів у школі – Частина 1](#)
- [Проблемна поведінка учнів у школі – Частина 2](#)
- [Ризикова поведінка та її запобігання](#)
- [Чи стикалася ваша дитина з кібербулінгом?](#)
- [Діти та містифікації](#)
- [Чи є в Словаччині дитячі банди?](#)
- [Кризове втручання та профілактика в школах та консультаційних закладах](#)
- [Соціальний клімат у школі та класі](#)
- [Булінг – практична діяльність](#)
- [Що робити, якщо моя дитина є агресором?](#)

Посібники для непедагогічних працівників

Посібники для НП всебічно описують їхню індивідуальну професійну діяльність, а також цільову групу, з якою має справу кожен експерт. У кожному з посібників ви знайдете розділи, присвячені запобігання ризикованій поведінці, включаючи булінг.

- [Посібник для соціальних педагогів початківців](#)
- [Посібник для шкільних психологів <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/08/Manual-zacinajuceho-skolskeho-psychologa-v4.pdf>](https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/08/Manual-zacinajuceho-skolskeho-psychologa-v4.pdf)
- [Посібник для спеціального педгага початківця](#)
- [Посібник для корекційного педагога початківця \[https://vudpap.sk/manual-zacinajuceho-терapeutичний-педагог-в-школі/\]\(https://vudpap.sk/manual-zacinajuceho-terapeutichnyj-pedagog-v-shkoli/\)](https://vudpap.sk/manual-zacinajuceho-terapeutichnyj-pedagog-v-shkoli/)

Посібники, програми

Посібники та програми для ПП та НП із заходами, процедурами, які спрямовані на універсальну та вибірккову профілактику ризикованої поведінки, включаючи булінг.

- Шлях до емоційної зрілості – [метод. посібник I.](#) | [метод. посібник II.](#) | [програма](#) | [класне керівництво](#)
- [Групова динаміка в класі](#)
- [Класне керівництво](#)
- [Що робити, якщо...](#)
- [Підводні камені сьогодення в контексті шкільного класу](#)
- [Насильство в школі](#)

*Оформлення:
Науково-дослідний інститут дитячої психології та патопсихології у співпраці з
Національним інститутом освіти та молоді (НІОіМ)*
